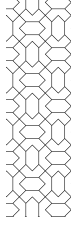

CITATION

Akin, Murat, "Roger Garaudy's Tawhid Idea/Imagination", *Bozok University Journal of Faculty of Theology [BOZIFDER]*, 14, 14 (2018/14) pp. 223-244

ROGER GARAUDY'NİN TEVHİD YORUMU

Roger Garaudy's Tawhîd Idea/Imagination

Murat AKIN

Dr. Öğr. Üyesi,

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü.

Asst. Prof.,

Zonguldak Bülent Ecevit University, Faculty of Theology, Department of Basic Islamic Sciences.

murat.akin@beun.edu.tr, Orcid: 0000-0003-1276-9215.

Öz

Roger Garaudy, son asırda yetişen önemli bir düşünce adamıdır. Düşünürün eserlerinde sık sık tevhide yaptığı vurgu dikkatleri çekmektedir. Garaudy, tevhidî, bir eylem süreci olarak ele almaktadır. Bu düşüncesini izah ederken iki aşamadan hareket etmektedir. Tevhidin ilk aşaması olarak değindiği süreç nazarî ve teori kısma yöneliktir. Diğer süreç ise tevhidin eyleme, amele ve pratiğe yönelik kısmı olarak değerlendirilmektedir. Burada söylem ve eylem şeklinde bir süreç hâlinde konuyu incelerken nihayetinde Müslümanın tüm söylem ve eylemlerinin tevhid ile ilişkisi olduğunu ve onunla bir değer kazandığını belirtmektedir.

Garaudy, tevhidin Müslümanın inancına yansıdığı gibi; ibadetine, sanatına, edebiyatına, şiirine, nihayetinde sosyal hayatına yansımaları ve eyleme dönüşmesi gerektiğini düşünmektedir. Özetle Garaudy'nin, evrensel boyutta bir birlikteliğin/tevhidin olabileceğine inandığını söylememiz mümkündür. Çalışmamızda daha çok deskriptif bir dil kullanarak Garaudy'nin tevhid tasavvurunu sunmaya, ayrıca bazı yorumlarda da bulunmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Kelâm, tevhid, Allah, Garaudy, eylem.

ROGER GARAUDY'S TAWHĪD IDEA/IMAGINATION

Abstract

Roger Garaudy is an important thinker who grew up in the last century. It attracts attention that he emphasis frequently on tawhîd in his works. Garaudy treats tawhîd as an action process. While explaining this thought, he is moving in two steps. The process referred to as the first stage of the unification is directed to the theoretical and theoretical part. The other process is regarded as part of tawhîd concerning with the act, work and practice. Here, as a process of discourse and action, examining what is being said, all the Muslims' discourses and actions are ultimately related to monotheism, and that they have gained a value with it.

Garaudy thinks that the tawhîd must reflected on the worship, art, literature, poetry, and ultimately social life as well as it reflected on the belief of the Muslim. Ultimately, it is possible to say that Garaudy believes that there can be a unity / tawhîd at the universal dimension. In our work, we will try to present Garaudy's idea of monotheism using a more descriptive language, as well as some interpretations.

Keywords: Kalam, tawheed, God, Garaudy, action.

KAYNAKÇA

Akin, Murat, "Roger Garaudy'nin Tevhid Yorumu", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZIFDER]*, 14, 14 (2018/14) ss. 223-244. **Makale Geliş T.:** 31/08/2018 **Kabul T.:** 18/10/2018 **Makale Türü:** Araştırma Makalesi.

GİRİŞ*

Garaudy, 1913'te Marsilya'da, Tanrı inancından mahrum bir ailede dünyaya gelir. Ailesinin etkisiyle oluşan inanç dünyasıyla büyüyen Garaudy'nin İslam'la ilk tanışması Fransa'dan Cezayir'e sürgün edilmesiyle başlamıştır. Orada öldürülme emrini veren Fransız komutanların bu isteklerine rağmen Cezayirli asker ona kurşun sıkmamıştır. Bunun üzerine Garaudy, "Doğunun vicdanını gördüm." diyecektir. Nihayetinde 1982 yılında Cenevre'de İslam'ı tercih ettiğini bildirmiştir.¹

Gençliğinde hareketli olduğu anlaşılan Garaudy, Protestan Gençlik Teşkilatı Başkanlığı, Fransız Komünist Partisi'ne üyelik ve 1945-1951 yılları arasında Tarn şehri milletvekilliği gibi görevlerde bulunmuştur. Girdiği cumhurbaşkanlığı seçimlerinde binlerce oy almıştır. Marksist İnceleme ve Araştırmalar Merkezi Müdürlüğü görevini de kısa süreliğine icra eden Garaudy, *Yirminci Yüzyıl Marksizm'i*² adlı eserini de yazmıştır.³ Garaudy, İslam'ı tercih etmeden önce Marksist felsefenin önemli düşünürlerinden birisi sayıldığından, onun Müslüman olması dikkatleri üzerine çekmiştir.

Bunun yanı sıra ilmî çalışmalarına da devam eden Garaudy, 1953 yılında *Maddeci Bilgi Kuramı* konulu çalışmasıyla doktorasını tamamlamış, üniversitede profesörlüğe kadar yükselmiştir. 13 Haziran 2012 günü Paris'te vefat etmiştir.

Eserleri dünya çapında tanınan Garaudy'nin otuzun üzerinde çalışması Türkçeye çevrilmiştir. Ayrıca Türkiye'de çok olmamakla beraber hakkında bazı çalışmalar da bulunmaktadır.⁴ Yine İslam düşünce tari-

* Bu çalışma, Turkish Studies – İspanya Malaga Üniversitesi ev sahipliğinde gerçekleştirilen **Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu**'nda sunulan ve basılmayan "Roger Garaudy'nin Tevhid Tasavvuru" adlı tebliğin içeriği geliştirilerek ve kısmen değiştirilerek üretilmiştir.

¹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Tahir Yücel, *İslam Hakkında Ne Dediler* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1993), 1.

² Roger Garaudy, *Yirminci Yüzyılda Marksizm*, trc. Galip Üstün (İstanbul: Habora Yayınları, 1968).

³ Roger Garaudy, *Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2013), 2-3.

⁴ Erkan Görgöz, "Roger Garaudy'nin Din ve Felsefe Anlayışı" (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004); Halil Koçakoğlu, "Roger Garaudy'ye Göre İslam Düşüncesinin Temel Meseleleri" (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013); Mustafa Öztürk, "Kur'an'ın Aktüel Değeri-

hi açısından son derece önemli bir coğrafya olan Endülüs hakkında da eseri bulunmaktadır.⁵ Eserlerinden hareketle son derece üretken bir kişi olduğunu söyleyebiliriz. Özellikle emekliliğinden sonra telif çalışmalarına önem veren Garaudy'nin 60'ı aşkın eseri ve yüzlerce makale ve tebliği bulunmaktadır.

Garaudy'nin dikkat çeken diğer bir yönü ise; dünyada, insanlığın mutluluğu için düşündüğü ve savunduğu fikirleri her platformda dile getirmiş olmasıdır. Mesela Filistin halkının haklarını İsrail'e karşı savunmuştur. Hatta bundan dolayı eserleri, İsrail yanlısı basın-yayın organları tarafından gerekli ilgiyi görmemiştir. Bazı yazarlar Avrupa ve Amerika medyasının da ona karşı zamanında "sükût ambargosu" uyguladıklarını belirtirler.⁶ Yine 1968 yılında Rusya'nın Çekoslovakya'ya karşı baskı ve işgallerini eleştirmiştir. Bundan dolayı da 1970 yılında FKP (Fransız Komünist Partisi) siyasal bürosundan ve partisinden ihraç edilmiştir.⁷ Batı'ya sıkça yaptığı eleştiriler eserlerinde yer almakla beraber bu düşüncesine dair müstakil eserleri de bulunmaktadır.⁸ Muhtemelen bu eleştirilerden kaynaklanmaktadır ki onun vefat haberi batı medyasında neredeyse hiç yer almamıştır.

Garaudy'nin eserlerine bakıldığında tevhid söyleminin sıklıkla vurgulandığı görülmektedir. Garaudy'nin sosyal hayatın tüm kulvarlarında olmasını düşündüğü tevhid, aslında bütün peygamberlerin tebliğlerinde ilk sırada yer almaktadır. Peygamberler bu inanç esasıyla, insanları, bir olan Allah'a çağırıp daha sonra da bunun sosyal hayata birlik ilkesi olarak yansıtılmasını hedeflemekteydiler.

Tevhid, Kur'an'ın en temel ilkesi olduğu gibi aynı zamanda tüm peygamberlerin de davetlerinde kullandıkları ilk ve ortak mesajdır.⁹

Roger Garaudy'in Kur'an Tasavvuru Üzerine-, *Usûl Araştırmaları 2* (2004): 77-101; Sadık Kılıç, "Roger Garaudy: Batı Entegrizmine Derin Eleştiri", *Marife 6/3* (2006): 377-396.

⁵ Roger Garaudy, *Endülüs'te İslam Düşüncesinin Başkenti Kurtuba*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2016).

⁶ Roger Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017), Kitabın Önsözü.

⁷ Hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. Roger Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, trc. Ahmet Zeki Ünal (Ankara: Fecr Yayınları 1998), Kitabın Önsözü.

⁸ Roger Garaudy, *Batı Terörü*, trc. Ayşe Meral (İstanbul: Pınar Yayınları, 2007), Kitabın Önsözü.

⁹ "Senden önce hiçbir resul göndermedik ki ona 'Benden başka ilah yoktur; şu hâlde

Peygamberlerin her şeyden önce, tevhid prensibine inanılması gerektiği üzerinde durmaları, diğer iman esaslarını buna dayandırdıklarını göstermektedir. Bu bakımdan tevhid, akâid dediğimiz inanç esaslarının temelini teşkil eder. Müslüman olabilmek için, önce sağlam ve samimi bir tevhid inancına sahip olmak gerekmektedir. Tevhid, İslam dininin en merkezî kavramlarından kabul edildiğinden olmalıdır ki İslam, tevhid dini olarak tanınmaktadır.

Sözlükte birlemek, bir kılmak, bir şeyin tek olduğuna hükmetmek anlamlarına gelen tevhid, “وحد” kökünden tef’îl vezninde bir mastardır. Allah için kullanıldığında, “Allah’ın zâtını, akılların tasavvur edebileceği, zihinlerin ve fikirlerin canlandırabileceği her şeyden uzak tutmak” anlamında kullanılmaktadır.¹⁰ Allah’ın birliği Kur’ân’da “vâhid, ehad” sıfatlarıyla veya daha başka ifade ve kavramlarla açıklanmıştır. Tevhid, Allah’ı rab ve ilah olarak tanımak, O’nun birliğini ikrar etmek ve her çeşit ortağı O’ndan nefyetmekle gerçekleşir.¹¹ Diğer bir ifadeyle birlik ve birlemek anlamlarına gelen tevhid, Allah’ın varlığını, birliğini, tüm yetkin niteliklerin kendisinde toplandığını, eşi ve benzeri bulunmadığını bilmek ve buna inanmaktır.

Allah, zaman zaman peygamberler göndererek, insanları tevhid çizgisine çekmek istemiştir. Hz. Âdem ile başlayan bu süreç, Hz. Nuh ve Hz. İbrahim’le devam etmiş Hz. Muhammed’le neticelenmiştir. Tüm peygamberlerin gönderiliş amacı da bir yönden; başlangıçta belirlenen, fakat zamanla tahrif edilen varlık tasavvurunu/tevhid bilincini yeniden düzenlemektir. Bu anlamda İslam’ın ve Kur’ân’ın ruhu tevhid inancı olarak tanıtılmaktadır.¹² Bundan dolayı tevhid, İslam dininin dünya kültürüne en özel katkısı olarak belirtilmektedir.¹³

Tevhid, en öz ve yalın hâliyle İhlâs suresinde şu şekilde anlatılmaktadır: “De ki: O, Allah birdir. Allah sameddir. O, doğurmamış ve doğma-

bana kulluk edin.’ diye vahyetmiş olmayalım.” (el-Enbiyâ 21/25).

¹⁰ Ebû Fazl Cemaleddin Muhammed b. Murimin İbn Manzûr, *Lisanu’l-Arab* (Beyrut: ts.), 3: 450.

¹¹ Ali b. Muhammed el-Seyyid el-Şerîf el-Cürcânî, *Kitâbü’t-tarîfât*, thk. Muhammed Sıddîk Mişavî (Kahire: Dârü’l-fazilet, ts.), 96.

¹² Şaban Ali Düzgün, “Kur’an’ın Tevhid Felsefesi”, *Kelam Araştırmaları* 3/1 (2005): 4.

¹³ İsmail Râcî Faruki, *Tevhid*, trc. Dilaver Yardım-Latif Boyacı (İstanbul: İnsan Yayınları, 2006), 41.

mıştır. O'nun hiçbir dengi yoktur.” (el-İhlâs 112/1-4) Hz. Peygamber de hadislerinde tevhide vurgu yaparak, tevhidin İslam'ın temel esasları içerisinde ilk sırada olduğunu belirtmektedir.¹⁴ Kelâm âlimleri de Allah'ın varlığı ve sıfatlarıyla ilgili meseleleri ve görüşleri tevhid esası ekseninde temellendirmeye çalışmışlardır.¹⁵

Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Medine'de kurduğu toplumun Allah'ın birliğine olan imanı, hayatın tüm kurumlarına yansımıştır. Garaudy, Medine toplumunun hayatına yön veren prensipleri; “ekonomik planda tek sahibin Allah olması, siyaset planında tek hükmedenin Allah olması ve kültür alanında tek bilenin Allah olması” şeklinde özetler.¹⁶ Garaudy, toplumun tüm katman ve alanlarına yansıtılmasını tasavvur ettiği bu tevhidî söylemi, birçok ayetle de temellendirir.¹⁷ Hayatın her alanına yansıtılan bu prensipler, Allah'ın mutlak kudretini gasp etmek şeklindeki Firavunî iddiaları ve mutlak bilgiyi elinde bulundurma kuruntusundaki davranışları ortadan kaldırmaktadır. Garaudy, klasik bir şekilde tevhidi yalnız inanç boyutuyla değil aynı zamanda yönetim ve politika dâhil birçok alanda olması gerektiği yönüyle irdelemektedir. Dolayısıyla Garaudy, Müslümanların tüm işlerinde birlik içerisinde duruş sergilemelerini, tevhid inancının anlaşılabilir kökleşmesine zemin hazırlayacak bir aşama olarak kabul etmektedir.¹⁸

Bazı kelâmcıların tevhid tanımlamasında bilmek/söylem, bildiğini

¹⁴ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-sahih* (İstanbul: ts.), “İman”, 1.

¹⁵ Bk. Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Kitâbu't-tevhîd*, thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi (Beyrut: Dâru sader, 2010), 168-170; Ebu'l-Hasan Abdülcebbâr b. Ahmed Kâdî Abdülcebbâr, *Şerhu'l-usûli'l-hamse*, thk. Abdülkerim Osman (Kahire: 2009), 284.

¹⁶ Roger Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Pınar Yayınları, 1995), 19.

¹⁷ Bk. “Allah çocuk edindi.’ dediler. Hâşâ! O, bundan münezzehtir. Göklerde ve yerde olanların hepsi O'nundur, hepsi O'na boyun eğmiştir. Yahudiler, ‘Uzeyr Allah'ın oğludur.’ derken Hıristiyanlar, ‘İsa Allah'ın oğludur.’ dediler. Müşrik Araplar ise, ‘Melekler Allah'ın kızlarıdır.’ demişlerdi.” Bu ayette, Allah Teâlâ'nın bunlardan münezzehe olduğu hususu vurgulanmıştır (el-Bakara 2/116). “Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir.” (el-Bakara 2/284). “Göklerde ve yerde ne varsa Allah'ındır. İşler, dönüp dolaşıp Allah'a varır.” (Âl-i İmrân 3/109).

¹⁸ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 33.

ikrar etmek veya bunlarla beraber eyleme aktarmak şeklinde izahlar olduğunu görmekteyiz. Mesela Ebû Hanîfe (ö. 150/767) tevhidi anlatırken iman esaslarını sayar ve “Bunları tasdik ve ikrar etmekle tevhid gerçekleşir.”¹⁹ Kâdî Abdülcebâr (ö. 415/1025) da tevhidin şu anlamda kullanıldığını ifade eder: “Allah’ı selbî ve sübûti sıfatlarda kendisine layık olan şekilde bir ve ortaktan münezze olarak bilme ve ikrar etmektir.”²⁰ Burada tevhid, zihinde başlayan bir süreç, daha sonra da sosyal hayatta ikrar edilmesi ve eyleme aktarılması ile neticelenen bir durum olduğu ifade edilebilir. Bu süreç imanî/zihnî tevhid ve amelde/ibadette tevhid şeklinde de incelenmiştir.²¹

Garaudy, bütün peygamberlerin tebliğlerinde ilk sırada yer alan tevhid ilkesini bir süreç olarak irdelemektedir. Öncelikle itikadi olarak insanları, bir olan Allah’a ve O’nun sıfatlarına imana çağırarak başlayan bu sürecin ilk aşaması tevhidin inanç boyutunu oluşturmaktadır. Tevhid tasavvuru sürecindeki ikinci aşama ise inanılan hususların sosyal hayata birlik ilkesi olarak yansıtılmasıyla tamamlanmaktadır. Bu aşama ise eylem boyutu/İslâm olarak belirlenebilir.

Genel anlamda bu minvalde düşünen Garaudy’nin tevhid tasavvurunda ileri sürdüğü argümanları inanç boyutu ve eylem boyutu şeklinde iki başlık altında toplamak mümkündür. İnanç boyutuyla imanın, eylem boyutuyla da İslâm’ın gerçekleşeceği ve nihayetinde tevhide ulaşılacağı düşünülmektedir.

1. TEVHİDİN İNANÇ BOYUTU

Garaudy’nin tevhid tasavvurunda inanç boyutu ele alınırken onun Allah kavramına yaklaşımını irdelemek faydalı olacaktır. Zira zede- lenmiş bir Allah inancı doğru bir tevhid tasavvuruna götürmeyeceği gibi telafisi zor bir hâle de sürükleyebilir. Garaudy, kendisinin Tanrı tanımaz bir ailede dünyaya gelmesinin “Allah” kavramına doğru yaklaşımını sağladığını ifade etmektedir. Bir konuşmasında, “Bu inanç-

¹⁹ Ebû Hanîfe, “el-Fıkhü’l-ekber” *İmam-ı Azam’ın Beş Eseri*, trc. Mustafa Öz (İstanbul: İFAV Yayınları, 2015), 51, 70.

²⁰ Kâdî Abdülcebâr, *Şerhu’l-usûli’l-hamse*, 128.

²¹ Bk. Bekir Topaloğlu, Yusuf Şevki Yavuz, İlyas Çelebi, *İslam’da İnanç Esasları* (İstanbul: İFAV Yayınları, 1998), 87.

sızlık sayesinde Allah'ı ikonalar şeklinde düşünmedim veya başka bir şekilde putlaştırmadım. Mücerret bir Allah kavramı bende bu sayede gerçekleşti.”²² demektedir.

Garaudy, Allah lafzını bütün ilahî/vahyedilmiş dinlerin Tanrı için kullandıkları kavram olarak ifade etmektedir. İslam'ı Allah'a teslimiyet, tevhidi de imanın ilk ifadesi olarak belirtmektedir.²³ Allah için “Allah” kavramıyla beraber farklı kültürler/ırklar farklı kavramlar da kullanmışlardır.²⁴ Zira dinin merkezinde yer alan Tanrı tasavvuru bir yönüyle insanlar arası ilişkileri de yansıtır. Bundan olmalıdır ki bazı araştırmacılar Tanrı fikrinin “kültürün bir şifresi” olduğunu söylemişlerdir.²⁵

Kur'ân'da Allah'la ilgili ifadelerde semboller kullanılmıştır. Garaudy, Kur'ân dilindeki bu simbolizmin Allah'ın aşkınlığından kaynaklandığını ifade eder. Hatta simbolizmin kullanılmasının bazı konularda zorunlu olduğunu belirtir. Allah'ın mahsusâtın tamamından farklı, yapılabilecek tüm tanımlamalardan uzak, hiçbir şeye kıyas veya benzetme kabul etmediğini ve nihayetinde zaman ve mekândan uzak sadece söz ile ifade edilebilecek bir düzeyde olduğunu belirtir.²⁶ Garaudy, bu bağlamda İhlâs suresini, “mutlak olanın izâfî olana, işaretler (ayetler) ve remizler yoluyla kendini vahyedip tanıtmayı”²⁷ olarak tanımlar. Dolayısıyla ona göre insanlar, Allah hakkında konuşmalarında herhangi bir benzetme olamayacağından zaruri olarak sembollerden hareket etmelidirler.

İslam, Tanrı'nın insan biçimci şeklinde tanıtılmasını kabul etmez. Dolayısıyla İslam, bir insanın da Tanrı olmasını kabul etmemiştir. Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. Muhammed (s.a.s.) nasıl birer peygamber kabul edilmişse Hz. İsa da bir peygamber olarak tanıtılmıştır. Allah'ın yüce/müteal oluşu kendisiyle aynı mahiyette olan bir oğul edinmesiyle bağdaşmaz. Kur'ân-ı Kerîm Hz. İsa'yı “Meryem'in oğlu” diye tanıtmıştır.

²² Koçakoğlu, “Roger Garaudy'e Göre İslam Düşüncesinin Temel Meseleleri”, 17.

²³ Garaudy, *Yaşayan İslam*, 13.

²⁴ Abdülhamit Sinanoğlu, *Kelam Tarihinde Tanrı Tasavvurları* (Ankara: İslamiyat Yayınları, 2005), 9.

²⁵ Mehmet Evkuran, “İslam Düşünce Geleneğinde Tanrı Tasavvuru-Tevhid, Tenzih ve Teşbih kavramları Ekseninde Bir Analiz”, *İslâmî İlimler Dergisi* 2/1 (2007): 51.

²⁶ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 81-83.

²⁷ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 36.

Müslümanlar, Meryem için “Tanrı’nın anası” ifadesini uygun bulmamış hatta Garaudy, Müslümanların bunu bir saçmalık olarak değerlendirdiklerini belirtmiştir.²⁸

Allah tasavvuru hakkında tarihî süreçte bazıları “katı antropomorfizm” olarak ifade edebileceğimiz bir yönelime gitmişlerdir ki onlar Müşebbihe (Allah’ı yaratılanlara benzetenler) ve Mücessime (Allah’ı cisim kabul edenler) olarak bilinirler.²⁹ Diğer bazı kesimler de Allah’ın sıfatlarını nakil çerçevesinde te’vil etmeden kabul etmişlerdir. Bunlar da Selefîyye olarak bilinirler. Allah’ın sıfatları hakkında farklı yorumlama ve nefye gitme yöntemini uygulayanlar da Mu’tezilî âlimlerdir. Ayrıca tüm bu yorumlar içerisinde ılımlı bir tasavvura giden ve mutedillîği esas alan Eş’ariyye ve Mâtürîdiyye ekolleri de bulunmaktadır.³⁰

Garaudy, farklı Tanrı tasavvurları olduğuna işaret etmekte olup bunlar içerisinde aşırı olarak değerlendirdiklerinin görüşlerinin doğru olmadığını düşünmektedir. Zira Tanrı’nın bazı varlıklara benzetildiği veya o şekilde düşünüldüğü bir gerçektir. Kelâm tarihinde bu tür benzetmeci bir dil kullananlara karşı tenzihçi yöntem benimseyen âlim ve gruplar bulunmaktadır.³¹ Bunların başında Mu’tezile ve İslam filozofları gelmektedir. Özellikle İslam filozoflarından Fârâbî (ö. 339/950) ve İbn Sînâ (ö. 428/1037) tenzihî sıfatları kabul edip, Allah’ın varlığını “vâcib” kavramıyla açıklayarak, tevhid ilkesini de bunun üzerine inşa etmişlerdir.³² Garaudy’nin teşbihi/benzetmeci yöntemi eleştirenler içerisinde olduğunu görmekteyiz. Dolayısıyla Garaudy’nin Tanrı tasavvurunda bazı ekollerin ve İslam filozoflarının etkisini görmek mümkündür.³³

Aynı zamanda Garaudy’de bazı mutasavvıfların düşüncelerinin yan-

²⁸ Roger Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, trc. Cemal Aydın-Nuri Aydoğmuş (İstanbul: Pınar Yayınları, 2005), 251; Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 15.

²⁹ Ebû Hasan Ali b. İsmail Eş’ari, *Makâlâtü’l-İslâmiyyîn ve ihtilâfu’l-musallîn*, thk. Nuaf Cerrah (Beyrut: Dâru şader, 1429/2008), 126.

³⁰ Sa’deddîn Mes’ud b. Ömer b. Abdullah Taftazânî, *Şerhu’l-akâid*, thk. Muhammed Adnan Derviş (İstanbul: h. 1411), 81 vd.

³¹ Sinanoğlu, *Kelâm Tarihinde Tanrı Tasavvurları*, 85 vd.

³² Ali Kürşat Turgut, “Meşşâî Felsefesinde Allah’ın Sıfatları Meselesi”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012): 4.

³³ Roger Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2016), 35; Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 33.

sıması da görülmektedir. Garaudy, “insanın kendini bilmesiyle Rabbi-ni bileceği” ifadelerini mutasavvıfların izahatlarıyla eserlerinde uzunca açıklamıştır. Nihayetinde zahir olanlardan hareketle batına ulaşılabileceği anlatılmıştır. Hem insan hem de tabiat, Allah’ın kendisini gösterdiği birer alan olarak tanıtılmıştır. Allah her şeyden üstün, hem içkin (her şeyin içinde kendiliğinden var olan/mündemiç) ve hem de aşkındır (her şeyden yücedir/müteâl). Bu izahlardan hareketle Garaudy’nin Tanrı tasavvuruna bakıldığında Cüneyd-i Bağdâdî (ö. 297/909), Bâyezîd-i Bistâmî (ö. 234/848), İbnü’l-Arabî (ö. 638/1240) gibi mutasavvıfların yorumlarının etkisi görülmektedir.³⁴

Ayrıca Garaudy, Muhammed İkbâl (ö. 1938) gibi şahıslardan da alıntılarla Tanrı tasavvurunu şekillendirmektedir.³⁵ Müslümanların sıkıntı ve buhranlarını çözüme gayesiyle hareket eden İkbâl, kelime-i tevhidî açıklarken, buradaki “lâ” ile “illâ” edatlarını tevhidin iki ana unsuru olarak kabul etmektedir. Bu iki edatı, Allah’tan başka her türlü otoriteyi reddeden iki sembol kabul etmektedir. Yine bunların tek başlarına bir mana ifade etmediklerini ancak beraber olmakla gerçek mananın oluşacağını ifade etmektedir.³⁶ Diğer bir ifade ile ispatın neticeye ulaşabilmesi için tenzih’in olması gerektiğini ve bunun da Allah’ın bir ve eksikliklerden münezzehe olduğunu söylemiş olmaktadır. Garaudy’nin Tanrı tasavvurunda da aynı şekilde, Allah’ın varlığının kabul edilmesi ve O’nun eksikliklerden münezzehe kılınması hep beraber vurgulanmaktadır. Âdetâ “tenzih”, bir yöntem olarak uygulanmaktadır.

Burada şunu ifade etmek isteriz ki farklı şahıs veya ekoller farklı bakış açısıyla Tanrı tasavvuru geliştirmişlerdir. Mutasavvıflar yukarıdaki gibi bir tasavvura sahipken kelâm ekolleri daha farklı ve hatta birbirinden ayrı kavramlar üzerine yoğunlaşmışlardır. Mesela Tanrı tasavvurunda Mu’tezile ve İslam filozofları adalet ve tenzih ilkelerine, Eş’arîler kudret üzerine, Mâtürîdîler de hikmet kavramı üzerine düşüncelerini inşa etmişlerdir.³⁷ Garaudy de tüm bu şahıs ve ekollerin görüşlerinden isti-

³⁴ Bk. Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, 47; Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 43-44.

³⁵ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 240.

³⁶ Muhammed İkbâl, *Hicaz Armağanı*, trc. Ali Nihad Tarlan (İstanbul: İstanbul Matbaası, 1968), 40.

³⁷ Mahmut Ay, “Kelâm’da Adalet, Kudret ve Hikmet Bağlamında Tanrı Tasavvurları”, *Eskişeyni* 31 (2015): 25-50.

fade ederek bir tevhid tasavvuru geliştirmeye çalışmıştır. Garaudy'nin bazen akla önem veren ekollerden, bazen de ehl-i tasavvuftan etkilenmesinin sebebi kanaatimizce İslam'ı sonradan öğrenmiş olması hasebiyle bazı bilgilerin onda tam yer etmemiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Garaudy'nin tevhid tasavvurunda kâinata ve içindeki delillere bakarak bir yaratıcının varlığına ulaşma gayreti de bulunmaktadır. Çünkü kâinattaki her şey yaratıcının varlığına birer delil teşkil etmektedir. Mâtürîdî, (ö. 333/944) Allah'ın, kendisini tanımamız için birtakım yollar var ettiğini ve insanı bunlardan mahrum etmediğini bildirmektedir.³⁸ Bu da insanların şahide bakarak gaibe ulaşmasında kullanılan bir yöntem olmaktadır. Garaudy de bunu yapmıştır.³⁹ Zira kâinata bakarak Tanrı'nın varlığına ve birliğine ulaşma çabası birçok bilgin tarafından izlenen metot olarak görülmektedir.

Garaudy'nin tevhid tasavvurunda tenzihî yöntemin etkin olduğu, Allah'ın haberî sıfatlarının te'vil edilerek izah edilmesi gerektiğine dair görüşlerinden de anlaşılmaktadır. Şöyle ki; "Allah'ın eli onların ellerinin üzerindedir." (el-Fetih 48/10), "Biz ona/insana şah damarından daha yakınız." (el-Kâf 50/16) ve benzeri ayetleri olduğu gibi literal anlamda almaz. Bu tür ayetlerdeki sembolik ifadeleri, Allah'ın Rahmân ve Rahîm olduğuna ve yine mecazi bir yakınlık olarak anlaşılması gerektiğine yorumlar.⁴⁰ Burada Garaudy'nin bu tavrı olumlu karşılanabilir olmakla beraber genelleme yapılarak bazı mucizelerin de ruhen/mecazen gerçekleşeceğini ifade etmesi eleştirilebilir. Mesela miraç hadisesinin ruhen gerçekleşmiş olabileceğini belirterek, eğer fiziksel olarak gerçekleşmiş denilirse bunun Kur'an'ın söylemleriyle çelişeceğini ifade etmektedir.⁴¹ Garaudy'nin bu söylemlerinde de Mu'tezile ekolünün tenzihî metodunun etkileri görülmektedir. Çünkü o, Allah'ı yaratılmışlara atfedilen her türlü isimlendirme ve benzetmelerden uzak tutarak, benzersiz, eşsiz, mükemmel ve bunun da yalnız Allah'ın zâtına mahsus olduğunu ifade etmektedir. Garaudy, Allah kavramı ve tevhid hakkında, ilahî dinlerde

³⁸ Mâtürîdî, *Kitâbu't-tevhîd*, 166.

³⁹ Bk. Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 109; Garaudy, *Yaşayan İslam*, 113; Garaudy, *İslâm'ın Vaadettikleri*, 95-96, 126.

⁴⁰ Garaudy, *Yaşayan İslam*, 109.

⁴¹ Garaudy, *Yaşayan İslam*, 111.

farklı tasavvur ve söylemler bulunsa da nihaî anlamını İslam'da bulduğunu ve bunun da en doğru şekilde Kur'an'da anlatıldığını ifade eder.

Garaudy'nin inanç boyutundaki tevhid tasavvurunda Allah'ın devamlı bir eylem hâlinde olduğu düşüncesi de bulunmaktadır. "O, her an bir iştedir." (er-Rahmân 55/29) ayetinden hareketle Allah'ın her an hükmeden, her an müdahale eden ve yönlendiren olduğunu açıklar. Buradan hareketle ilahî birlik olarak ifade ettiğimiz tevhidi de, "her an yaratmakta olan Allah'ın bir eylemi" olarak ifade eder.⁴² Garaudy'nin bu izahatları deist⁴³ düşünceye de bir cevap olmaktadır. Çünkü Allah, yaratan, bunu sürekli yapan ve bunu bir amaca ve anlama uygun olarak yapandır.

Nihayetinde buraya kadar anlatılan hususların Garaudy'de tevhidin inanç boyutu, dolayısıyla iman olarak anlaşıldığını söylemek mümkündür. Ancak tevhidin gerçekleşmesi için iman boyutuyla beraber İslam boyutunun da olması gerektiğini düşünen Garaudy, onu da eylem olarak ifade etmektedir.

2. TEVHİDİN EYLEM BOYUTU

Garaudy'de Allah'ın birliğini tasdik etmenin bir durum saptaması olmayıp bir davranış olduğu vurgusu bariz bir şekilde görülmektedir. Hatta bunun hayatın tüm yönlerini ilgilendiren bir eylem olduğunu, günlük davranışların amacında birlik ve beraberliği meydana getirmek olması gerektiği anlaşılmaktadır. Öyle ki Allah'ın varlığı ve birliğinin yanında, yeryüzündeki birlik ve beraberlik ahengini bozan ekonomik, ahlakî, politik ve bilim alanlarında her ne yanlışlıklar var ise bunlarla mücadele etmek tevhid inancının kanıtı olarak değerlendirilmektedir. İslam'daki cihad kavramını da bu bağlamda değerlendiren Garaudy, bu kavrama "kutsal savaş" anlamının verilmesini eleştirip "Allah yolunda mücadele ve çaba" anlamını vermiştir.⁴⁴ Yine İslam'ın hızlı bir şekilde

⁴² Garaudy, *İslâm'ın Vaadettikleri*, 35; Koçakoğlu, "Roger Garaudy'e Göre İslam Düşüncesinin Temel Meseleleri", 18.

⁴³ Deist düşüncede, vahyin bildirdiği Tanrı'ya ve dine inanma olmayıp yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı'nın varlığı kabul edilmektedir. Bk. Ahmet Cevizci, "Deizm", *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002), 255.

⁴⁴ Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, 296.

yayılmamasının sebebinin sınırlı role sahip olan askerî birlikler olmadığını, aksine onların gönüllerindeki mücadele ruhunun etkin olduğuna işaret etmektedir.⁴⁵

“Allah’tan başka ilah yoktur ve Hz. Muhammed (s.a.s.) O’nun kulu ve resulüdür.” şeklinde literatüre geçen bu ifade kelime-i tevhid olarak isimlendirilmektedir. Bunun birinci kısmı (Allah’tan başka ilah yoktur), insandan uluhiyete, dıştan içeriye doğru bir harekettir. Teslis inancını da kabul etmeyen bu hareket, Tanrı’yı gerçek olmayan her şeyden ayırır, Allah’ın biricik ve yegâne gerçeklik olduğunun bilincine ulaştırır. İkinci kısım (Hz. Muhammed (s.a.s.) O’nun kulu ve resulüdür) ise Kur’ân’ı insanlara ulaştıran elçisi Hz. Muhammed (s.a.s.) vasıtasıyla Allah’ın insana uzanış hareketidir.⁴⁶ Bu izahları yapan Garaudy, kelime-i tevhidin insanlar tarafından sevilip tutulmasını, onun bir sadelikte ve İslam’ın tükenmeyen bir kaynak hâline getiren derinliğe sahip olmasına bağlamaktadır.⁴⁷

İslam’ın karmaşıklıktan uzak sade bir din olmasını tevhid inancıyla açıklayan Garaudy’nin tevhidi yalnız Tanrı’nın tekliğinde değil aynı zamanda insanların ibadetlerinde, evrenin tüm zerrelere ahenkte, milyonlarca varlığın bir olanı temsil etmesinde, Allah ile insan ve tabiat arasındaki ilişkilere yansımada da aramaktadır. Tevhidin eylem boyutu, sosyal hayatın tüm kulvarlarını bir yönüyle ilgilendirmeleri açısından; ibadette tevhid, kozmik düzende tevhid, edebiyat ve sanatta tevhid başlıklarıyla ele alınabilir.

2.1. İbadette Tevhid

Garaudy’ye göre Müslümanın eylemlerini yalnız Allah’a karşı yapma gerekliliği, tevhidin olmazsa olmazıdır. Zira eylemleriyle bir olan Allah’a yönelmeyen; parayı, gücü, tekniği, cinselliği, ulusu, ideolojiyi, büyümeyi mutlak bir değer ve amaç olarak görenlerin aslında kendi arzularına uygun birer Tanrı edinerek çok tanrıcılığa meylettiklerini ifade eder.⁴⁸

⁴⁵ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 236.

⁴⁶ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 240; Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, 34.

⁴⁷ Bk. Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 240; Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, 34.

⁴⁸ Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, 294.

Garaudy, tevhidin bir eylem olduğunu değerlendirirken bunun düşünce kalmaması gerektiğini; hayata yansımaları, birleştirici ve bütünlendirici bir eyleme dönüşmesi gerektiğini savunur. Ona göre bu eylem, Allah'tan başka ilah olmadığını idrak eden ve kâinattaki her şeyi bir olan Allah'a bağlayabilenin eylemidir.⁴⁹

Tevhidi, eylem olarak değerlendirdiğini; gerçek Müslüman olmayı “hayatın her anını Allah ile birlikte yaşama”⁵⁰ olarak tanıttığından da anlayabiliriz. Şöyle ki namaz, oruç ve hac gibi ibadetleri eylemlerin kökleri olarak ifade edip bunlar ne kadar sağlam olursa iman da o kadar sağlam olacağını belirtmektedir.⁵¹ Bu izahlar, Garaudy'nin tevhidi, söylemden eyleme geçiş ve nihayetinde iki boyutun beraber ele alındığını göstermektedir. Aslında Garaudy, yalnız tevhid konusunda değil, hayata veya inanca dair her alanda eylemi vurgulayan âdeta “bir eylem adamı” olarak tanınabilecek bir düşünce dünyasına sahiptir.

Garaudy, İslam'ı “kişinin kendi rızası ve hür iradesi ile tek Allah'a boyun eğmesi/teslim olması” olarak değerlendirir.⁵² Bunun da ilk insan Hz. Âdem'le başlayan Hz. Muhammed (s.a.s.) ile devam eden bir süreç olduğunu belirtir. Buradan hareketle tevhid inancının aslında, tüm ilahî dinlerde olduğunu ifade eder. Birer evrensel mesaj olarak Allah'ın yüceliği, birliği ve insanların ümmet oluşu İslam'ın özünde bulunmaktadır.⁵³ Allah'ın birliğini/tevhidi izah ederken; insanoğlunun âciz olduğu ve kendisine yetemeyeceği vurgusunu yapar. Yeterlilik duygusu, yaratıcıyı devre dışı bırakma, ayrıca insanların çıkarları üzerindeki mutlak değerleri kabul etmemeyi gerektirir. Bu durum ise tevhide aykırıdır. İnsanların ümmet oluşu ise; aynı yaratıcı tarafından yaratılmış olması, aynı kökenden gelmeleri ve aynı gaye için yaratılmış olmalarını hatırlatarak insanların karşılıklı sorumluluk duyguları ile yaklaşmaları gerektiği üzerinde durur.

Son tahlilde ibadette tevhid inancı kabul edildiğinde kul, duasını,⁵⁴

⁴⁹ Garaudy, *Geleceğimizde İslam Var*, 33.

⁵⁰ Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, 321.

⁵¹ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 29.

⁵² Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 11.

⁵³ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 14.

⁵⁴ “Ey insanlar! Allah'ın size olan nimetini anın; sizi gökten ve yerden rızıklandıran Allah'tan başka bir yaratan var mıdır? O'ndan başka Tanrı yoktur. Nasıl aldatılıp da

ibadetini,⁵⁵ şükürünü⁵⁶ yalnız bir olan Allah'a yapma şuuruna ulaşmış olacaktır. Bu durum onun zihinsel bir olgunluk kazandığının alameti sayılacaktır. Aksi düşünüldüğünde, "bir olanın" dışındakilere dua veya ibadet yapıldığında bunlar zihinlerde parçalanmaların/şirkin müsebbibi olacaktır. "Lâ ilâhe illallâh" diyen, hayatındaki her hamleye hakikati koyabilmelidir. Aksi takdirde "lâ ilâhe illallâh" söyleminin belirlediği hakikat zeminine heva ve heveslerin konulması,⁵⁷ tevhid inancı için son derece tehlikeli ve riskli bir durum teşkil edecektir. Hatta Kur'ân'da bu duruma, kulluk edilirken bile düşülebileceğine işaret edilmesi,⁵⁸ son derece önemlidir. İşte Garaudy, "inançta tevhid" tasavvurundan sonra kişide "ibadette tevhidin" olması gerektiğini ve ancak böylelikle tevhidin hakiki manada gerçekleşeceğini söylemiş olmaktadır.

2.2. Kozmik Düzendeki Tevhid

İslam'ın "kilit taşı olan tevhid", tabiattaki her şeyin Allah'ın varlığına işaret kabul ettiğinden onların tanınmasını emrederek, din ile ilim arasındaki her türlü ayrımı reddetmiştir.⁵⁹ Garaudy, buradan hareketle insanoğlunun varoluşsal hakikatının sebebini biyolojik ve fiziksel yapısından ziyade yegâne yaratıcısı olan Allah'a bağlılığının gerekliliğinin hatırlanması açısından izah eder.⁶⁰ Garaudy'nin insanoğlunun varoluş gayesini bir olan Allah'a bağlılıkta araması, onda tevhid söyleminin eyleme dönüştüğünü göstermektedir. Ayrıca kâinatta Allah'ın birliğinin farklı yollarla izhar olunduğunu belirtir. Nihayetinde kâinatta Allah'ın yarattığı her şey birbirleriyle etkileşim içinde olup âdeta tevhidi/birliği simgelemektedir. İşte evrende var olan her şeyi tanımaya ve anlamlandırmaya çalışan ilimler de, aynı birlik içerisindedir. Garaudy'e göre

döndürülürsünüz?" (el-Fâtır 35/3).

⁵⁵ "Ancak sana kulluk eder ve yalnız senden yardım dileriz." (el-Fâtıha 1/5).

⁵⁶ "Ey İnananlar! Sizi rızıklandırdığımızın temizlerinden yiyin; yalnız Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin." (el-Bakara 2/172).

⁵⁷ "Hevesini kendine Tanrı edineni gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?" (el-Furkân 25/43).

⁵⁸ "De ki: 'Ben de ancak sizin gibi bir insanım; ancak bana Tanrı'nızın tek bir Tanrı olduğu vahyolunuyor. Rabbine kavuşmayı uman kimse yararlı iş işlesin ve Rabbine kullukta hiç ortak koşmasın.'" (el-Kehf 18/110).

⁵⁹ Garaudy, *Yaşayan İslam*, 106.

⁶⁰ Garaudy, *Yaşayan İslam*, 113.

eğer ilimlerde tevhid yani dünyanın sonunda bir ahiretin olduğu ve bunların beraber düşünülmesi düşüncesi yoksa bu ilimler, insanın yıkımıyla sonuçlanır.⁶¹

Garaudy, “inançsızlığı” nesnelere aslını, amacını ve anlamını Allah’tan bağımsız değerlendirme hâli olarak ifade eder. Çünkü insanın kaynağında ve amacında doğa ve vahyin insana birlik hususunda işaretler taşıdığını belirtir. Şöyle ki vahyin/mesajın her ayetinin insan için doğruyu gösteren, yaşamın ve ölümün bir anlamı olduğunu hissettiren birer işaret, aynı zamanda eyleme geçirilmesinde de birer rehber olarak değerlendirir.⁶² Rene Guenon’un (ö. 1951) “bilimlerin üstün ilkelerden yani vahiyden ayırmanın bilimdeki tüm gerçek ve derinliği alıp götürmeye” benzetmesi de bu açıklamalara paralellik arz etmektedir.⁶³ Garaudy, buradan hareketle İslam’ın temel ibadetlerinin her birini, varlıkları yaratıcısına bağlayan bilinçli birer katılım olarak görür. Yine aynı şekilde kâinattaki tüm varlıkların, yaratıcısını tesbih ve hamd ettiğinden hareketle insanın da ibadetleriyle bu evrensel bütünleşmeyi/tevhidi gerçekleştirdiğini ifade eder.⁶⁴ Garaudy’nin yaptığı bu yorumlar Mâtürîdî’nin tabiatın yapısında tevhide işaretler bulmasıyla benzeşmektedir. Mâtürîdî, gece ve gündüzün, güneş ve ayın birbirleriyle uyumlu bir ahenk içerisinde olmalarını tevhide birer delil olarak sunmaktadır.⁶⁵ Nihayetinde Garaudy’nin, İslam’ı, “dünyadaki tüm maneviyatların ortak paydası ve sonuçlandırılışı”⁶⁶ olarak tanımladığını da İslam’ın birleştirici/tevhidi yönüne işaret olarak değerlendirme, bir yönüyle de kesretin vahdette birleştirilmesini savunduğunu söylemek mümkündür.

Tüm bu izahatlar Garaudy’nin tevhidi yalnız Tanrı’nın tekliğinde değil aynı zamanda evrenin tüm zerrelerindeki ahenkte, milyonlarca varlıkların bir olanı temsil etmesinde, Allah ile insan ve tabiat arasın-

⁶¹ Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, 95-96, 126.

⁶² Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, 290.

⁶³ Rene Guenon, *Modern Dünyanın Bunalımı*, trc. Mahmut Kanık (İstanbul: Verka Yayınları, 1999), 77.

⁶⁴ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 239.

⁶⁵ Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd Mâtürîdî, *Te’vilâtü ehli’s-sünne*, thk. Mecdi Basellum (Beyrut: Dâru’l-kutubi’-ilmiyye, 2005), 10: 7, 106-7.

⁶⁶ Garaudy, *20. Yüzyıl Biyografisi*, 292.

daki ilişkilerde de aradığını göstermektedir. Kosmosda her zerrenin bir ahenk içinde olması, her şeyin bir ölçü (kader) ile var edilmesi, her şeye tek bir kudretin müdahalesinin olduğunu göstermektedir. “Allah’ı tesbih etmeyen hiçbir şeyin olmaması” (el-İsrâ 17/44) ifadesinden hareketle tabiat ve insanlar, tıpkı Kur’ân ve peygamberler gibi Allah’a ve onun birliğine işaret eden birer remizdirler. Kâinatın, “içinde Bir’in çokluk içinde binlerce sembolle tezahür ettiği bir görüntü”⁶⁷ olarak tanıtılması gayet yerinde bir ifadedir. Bu yönüyle insanoglu belki de sosyal hayatına birliği getirmek için önce evrene bakmalıdır.

Garaudy, tevhidin bir söylemden ziyade bir eylem olduğunu ve bunun da kozmik düzenden hareketle anlaşılacağını, İbnü’l-Arabî’den naklen halifelerin Allah hakkındaki şu ifadelerinden hareketle açıklamaktadır: Hz. Ebû Bekir, “Önünde Allah’ı görmeden hiçbir şeyi görmedim.”, Hz. Ömer, “Allah’la beraber görmediğim hiçbir şey görmedim.” Hz. Osman, “Arkasında Allah’ı görmediğim hiçbir şey görmedim.” demektedirler. O, kâinattaki her şeyin Allah ile anlam bulduğunu ve onu hatırlattığını bunun da bir eylem/hareket olduğunu açıklar.⁶⁸ Buna benzer bir yorumu Frithjof Schuon’un (ö. 1998) tevhidi “insanın Tanrı’da fani olması” olarak değerlendirmesinde de görmekteyiz.⁶⁹ Buradaki tevhid, bir varlık veya tefekkür düzeyinden ziyade eylem planındaki bir tasavvur şeklinde görülmektedir.

Allah, birçok ayetle zihinlerde düalizme/parçalanmaya sebep olabilecek inancın (şirkin) insanlar tarafından anlaşılması ve tevhidin ispatı için kozmik düzenden kat’i deliller getirerek insanı düşünmeye sevk ediyor. Mesela, “Eğer yerle gökte Allah’tan başka tanrılar olsaydı, ikisi de bozulurdu. Arşın Rabbi olan Allah, onların vasıflandırdıklarından münezzehtir.” (el-Enbiyâ 21/22) ayeti bunlardan birisidir. (Benzer ayetler için bk. el-Hacc 22/62, 73; en-Neml 27/62) Bununla Allah, tevhid inancının temeline kendi varlığını ve birliğini koyarak, akılla anlaşılabilir bir temellendirmeye gitmiştir. Böylelikle rasyonel olarak

⁶⁷ Garaudy, *İslam ve İnsanlığın Geleceği*, 109.

⁶⁸ Garaudy, *İslâm’ın Vaadettikleri*, 127.

⁶⁹ Frithjof Schuon, *İslâm’ın Metafizik Boyutları*, trc. Mahmut Kanık (İstanbul: İz Yayıncılık, 2010), 54.

düşünen, iki Tanrı'nın varlığında, kozmosda bir yıkımın vuku bulacağına ulaşacaktır.

2.3. Edebiyat ve Sanatta Tevhid

Garaudy, birçok alanda olduğu gibi İslam sanatının özünde de tevhidin olduğunu düşünür. Diğer bir ifade ile ona göre İslam sanatı, ilhamını tevhid inancından almıştır. İslam sanatı, gözlerin göremediği muazzam mesajları/güzellikleri tevhid inancının katkısıyla görünür hâle getirmektedir.⁷⁰ Garaudy, "Allah'ın her yerde hazır ve nazır olduğu" ifadesini izah ederken, kâinattaki boşlukların Allah tasavvuru ile doldurulması gerektiğini vurgular.⁷¹ Nihayetinde böyle olunca diğer inançlarda kullanılan resimler, heykeller İslam inancında bulunmamaktadır. Çünkü tüm boşluklarda bir olan Allah'ın yarattıklarının olduğu inancı vardır.

İslamî sanatın estetik amacı, onu temaşa edenleri dünyanın hengamesinden uzaklaştırıp onun ötesinde tevhide ve Allah'ı tefekküre yöneltmektir.⁷² Sosyal hayatın farklı alanlarında tevhide hatırlatan motifler buldukça yeryüzündeki her şeyin metafizikle bağlantısı kurularak bir tevhid tasavvuru gelişmiş olacaktır. Böylelikle Garaudy, tevhid ilkesinin bir gerekliliği olarak sanatın da kutsalla bir şekilde irtibata geçeceğini düşünmüş olmaktadır. Yine böylelikle tevhid, daha estetik ve daha duygulu bir yolla anlatılmış olacaktır.

Garaudy'nin İslam sanatında Allah inancını ve O'nun aşkınlığını görmesi önemlidir. Çünkü bu aşkınlık mimaride ve süslemelerde kendisini izhar etmiştir. İslam'da tüm sanatların camiye, caminin namaza ve yine her namaz kılanın da Kâbe'ye yönelmesinde tevhidî bir sembol bulunmaktadır. Garaudy, Gırnata'daki el-Hamra Sarayı'nda aslanlar arasında gezinirken veya İsfahan'ın camilerinin kubbelerini hayranlıkla izlerken "Allah göklerin ve yerin nurudur. O'nun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. O ışık bir cam içindedir, cam ise,

⁷⁰ Garaudy, *İslâm'ın Vaadettikleri*, 178.

⁷¹ Roger Garaudy, *İslâm'ın Aynası Camiler*, trc. Cemal Aydın (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2013), 65.

⁷² İsmail Râci Faruki – Lâmia Faruki, *İslam Kültür Atlası*, trc. Mustafa Okan Kibaroglu – Zerrin Kibaroglu (İstanbul: Yenişafak, 1999), 410.

sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır; bu ne yalnız doğuda ve ne de yalnız batıda bulunan bereketli zeytin ağacından yakılır. Ateş değme-se bile, nerdeyse yağın kendisi aydınlatacak! Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur. Allah insanlara misaller verir. O, herşeyi bilir.” (en-Nûr 24/35) ayetini hatırlaması⁷³ onun İslam sanatında tevhi-di tasavvurun eylemlere aksettığını göstermektedir.

Garaudy'nin tevhi-di bir eylem olarak ele almasında muhtemelen hocaları ve okuduğu yazarların etkisi olmuş olabilir. Zira Maurice Blondel (ö. 1949), onun etkilendiği hocalarından birisidir. Özellikle onun söylediği şu söz Garaudy'nin üzerinde büyük etki bırakmıştır: “En beşerî eylemin bizzat geliştirilmesinden hareketle o eyleme mükemmeliye-ti kazandırmak için adım adım yükselerek sonuçta sonsuzu istemeden sonsuz istekte bulunulamayacağını ve kurtarıcıya kucak açılmayacağını ifade eder.”⁷⁴ Bu durum bize Garaudy'nin hareket/action felsefesinden etkilendiğini de gösterir.

Kanaatimizce Garaudy'nin etkilendiği kişilerden birisi de Fazlurrahman'dır. Zira hayatın her kulvarında tevhi-di/birliği tasavvur eden Garaudy, Kur'ân-ı Kerîm'in bir hukuk kitabı değil de insanlığa ahlakî bir çağrı olmasında da aramaktadır. Öyle ki şeriati zaman ve mekâna göre değişen bir fikhî içtihat olmaktan ziyade, bir olan Allah'a ulaştırılan yol olarak ifade etmektedir.⁷⁵ Bu durum tüm peygamberlerin anlattıklarının aynı/bir/tevhi-d olduğunu göstermektedir. Garaudy'nin tevhi-d düşüncesindeki bu izahatları Fazlurrahman'ın yorumlarını anımsatmaktadır. Zira Fazlurrahman “Kur'ân, her şeyden önce, bir dinî ve ahlakî ilke ve uyarılar kitabıdır; hukukî bir belge değildir.” demektedir.⁷⁶ Ayrıca Kur'ân'da Allah ile ilgili en önemli vurgunun tevhi-de yönelik olduğunu hatta Allah kavramının tamamen tevhi-d olduğunu ifade eder. Bazı ayetlerden hareketle de Allah'ın aşkın, kadir, her şeye hükmeden ve insana şah damarından daha yakın olduğunu vurgular.⁷⁷ İslam moder-

⁷³ Garaudy, *Yaşayanlara Çağrı*, 244.

⁷⁴ Garaudy, *Hatıralar*, 45.

⁷⁵ Roger Garaudy, *Yaşayan İslam*, trc. Mehmet Bayrakdar (İstanbul: Pınar Yayınları, 1995), 121-122.

⁷⁶ Bk. Fazlurrahman, *İslam*, trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın (Ankara: Selçuk Yayınları, 1992), 52.

⁷⁷ Fazlurrahman, *İslâmî Yenilenme Makaleler 3*, trc. Adil Çiftçi (Ankara: Ankara Okulu

nizmi tartışmalarında akla gelen ilk kişilerden birisi olan Fazlurrahman'ı öne çıkaran yönler arasında Doğu ile Batı arasındaki telifçi kişiliği ve Müslümanlar arasında bir değişimin zaruri olduğu düşüncesidir. Değişimin gerçekleşmesinde üzerinde durduğu en önemli hususlardan birisi insanın kendisine ve toplumuna karşı sorumluluk duygusu olarak ifade ettiği tevhididir. Fazlurrahman'ın bir değişim olarak ifade ettiği bu model, maddi alanı öne çıkarıp maneviyatı ve uhrevi hayatı yer yer dışlayan bir tavır hâlini içermektedir. Diğer taraftan değişikliğin olmayacağı hususları ise, sadece Kur'an'dan çıkarılacak genel ahlakî ilkeler olarak belirtmektedir. Garaudy'nin de kendisinden etkilendiği bu aşamada sözü edilen genel ilkelerin hem sınırları belirsiz hem de ahlakî alan ile sınırlandırıldıkları görülmektedir.

SONUÇ

Tevhid, her ne kadar sözlük anlamı itibarıyla sayısal olarak birlemeyi içeriyorsa da Cenâb-ı Hakk'ın birliğini ifade etmek için kullanıldığında, sayısal olmaktan ziyade eşsiz ve yegâne olmak anlamını ihtiva etmektedir. Garaudy de daha çok bu anlamdan hareketle inançtan ibadete, bilimden sanata, hukuktan siyasete kadar her alanın bir şekilde eşsiz ve yegâne olanla irtibatı olduğunu vurgulamaktadır. Garaudy'ye göre tevhid, Allah'ın bir olduğuna ve O'nun eksik sıfatlardan münezzehe olduğuna inanmakla beraber O'nun insan ve kâinat üzerindeki tasarrufun sahibi olduğunu kabul etme ve bu uğurda bir dünya görüşü geliştirme ve yaşama anlamına gelmektedir.

Garaudy'nin tasavvur ettiği tevhid düşüncesinde, Mu'tezile gibi bazı İslam ekollerinin, bazı İslam filozoflarının, Cüneyd-i Bağdâdî, Bâyezîd-i Bistâmî, İbnü'l-Arabî gibi bazı mutasavvıfların, Muhammed İkbâl ve Fazlurrahman gibi bazı çağdaş Müslüman düşünürlerin etkisini görmek mümkündür. Özellikle Allah lafzının izahatında Mu'tezile'nin tenzih ve te'vil anlayışını benimsediği görülmektedir. Sık sık Allah'ın aşkınlığına ve içkinliğine yaptığı vurgular, İbnü'l-Arabî referanslı olduğu hissini uyandırmaktadır. Ayrıca Müslümanların tevhid inancının tüm derinliklerini yeterince hayatlarına aktarmadıklarını ifade ederek

Yayımları, 2010), 15.

bir yenilenmeye/silkelenmeye ihtiyaç olduğu yönündeki görüşleri de İkbâl ve Fazlurrahman eksenli olduğu düşünülmektedir.

Garaudy'nin tevhid tasavvurunda tenzihî yöntemin etkin olduğu, haberî sıfatların te'vil edilerek izah edilmesi gerektiğine dair görüşlerinden de anlaşılmaktadır. Bu tür sıfatların birer mecazi anlamlarının olduğunu düşünmesi kabul edilebilir olmakla beraber, bu söylemini genelleme yaparak mucizelerin de mecazen gerçekleştiğini söylemesi ise aykırı bir söylem olarak görülmektedir.

Garaudy kâinatın bulunan düzen ve gayenin, kâinatın yaratıcısının vahdaniyetine delalet ettiğini düşünmektedir. Tevhid olarak belirlenen bu akide de zihin, amel ve ahlak bütünlüğünü gerektirmektedir.

Son tahlilde Garaudy'nin tasavvur ettiği tevhid düşüncesinde Allah'ın mutlak kudret sahibi olmasının yanı sıra onun kullarının/Müslümanların da bu inançla hayatlarını şekillendirmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Müslümanların bu şekilde davranmaları tevhid süreci içerisindeki bir aşama olduğu düşünülmüştür. Müslümanlar bunun gereğini yapmadıklarından yani tevhidî söylemden eyleme aktarmadıklarından tarihte birtakım sıkıntılara maruz kalmışlardır. Tüm bunlarla beraber Garaudy, yaşanabilir bir İslam düşünmekte ve bunu da bir eylem olarak tanımladığı tevhid tasavvuruyla mümkün görmektedir.

KAYNAKÇA

- Ay, Mahmut. "Kelâm'da Adalet, Kudret ve Hikmet Bağlamında Tanrı Tasavvurları". *Eskiyeni* 31 (2015): 25-50.
- Ebû Hanîfe. "el-Fıkhü'l-ekber". *İmam-ı Azam'ın Beş Eseri*. Trc. Mustafa Öz. İstanbul: İFAV Yayınları, 2015.
- Eş'arî, Ebû Hasan Ali b. İsmail. *Makâlâtü'l-İslâmiyyîn ve ihtilâfu'l-musallîn*. Thk. Nuaf Cerrah. Beyrut: Dâru sader, 1429/2008.
- Evkuran, Mehmet. "İslam Düşünce Geleneğinde Tanrı Tasavvuru-Tevhid, Tenzih ve Teşbih kavramları Ekseninde Bir Analiz". *İslâmî İlimler Dergisi* 2/1 (2007): 45-62.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2002.

- Cürcânî, Ali b. Muhammed es-Seyyîd eş-Şerîf. *Kitâbü't-Tarîfât*. Thk. Muhammed Sıddîk Mînşavî. Kahire: Dârü'l-fazilet, ts.
- Düzgün, Şaban Ali. "Kur'an'ın Tevhid Felsefesi", *Kelam Araştırmaları* 3/1 (2005).
- Faruki, İsmail Râcî. *Tevhid*. Trc. Dilaver Yardım-Latif Boyacı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.
- Faruki, İsmail Râcî-Faruki, Lâmia. *İslam Kültür Atlası*. Trc. Mustafa Okan Kibaroglu - Zerrin Kibaroglu. İstanbul: Yenişafak, 1999.
- Fazlurrahman. *İslâmi Yenilenme Makaleler 3*. Trc. Adil Çiftçi. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010.
- Fazlurrahman. *İslam*. Trc. Mehmet Dağ-Mehmet Aydın, Selçuk Yayınları, Ankara 1992.
- Garaudy, Roger. *Geleceğimizde İslam Var*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2017.
- Garaudy, Roger. *Yirminci Yüzyılda Marksizm*. Trc. Galip Üstün. İstanbul: Haboraya Yayınları, 1968.
- Garaudy, Roger. *Endülüs'te İslam Düşüncesinin Başkenti Kurtuba*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Garaudy, Roger. *20. Yüzyıl Biyografisi*. Trc. Ahmet Zeki Ünal. Ankara: Fecr Yayınları, 1998.
- Garaudy, Roger. *Batı Terörü*. Trc. Ayşe Meral. İstanbul: Pınar Yayınları, 2007.
- Garaudy, Roger. *Yaşayan İslam*. Trc. Mehmet Bayrakdar. İstanbul: Pınar Yayınları, 1995.
- Garaudy, Roger. *İslam ve İnsanlığın Geleceği*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Pınar Yayınları, 1995.
- Garaudy, Roger. *Yaşayanlara Çağrı*. Trc. Cemal Aydın-Nuri Aydoğmuş. İstanbul: Pınar Yayınları, 2005.
- Garaudy, Roger. *İslâm'ın Vaadettikleri*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları, 2016.
- Garaudy, Roger. *İslâm'ın Aynası Camiler*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2013.
- Garaudy, Roger. *Hatıralar Yüzyılımızda Yalnız Yolculuğum*. Trc. Cemal Aydın. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2013.

- Görgöz, Erkan. “Roger Garaudy’nin Din ve Felsefe Anlayışı”. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.
- Guenon, Rene. *Modern Dünyanın Bunalımı*. Trc. Mahmut Kanık. İstanbul: Verka Yayınları, 1999.
- İbn Manzûr, Ebû Fazl Cemaleddin Muhammed b. Murimin. *Lisanu’l-Arab*. Beyrut: ts.
- İkbal, Muhammed. *Hicaz Armağanı*. Trc. Ali Nihad Tarlan. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1968.
- Kâdî Abdulcebbar, Ebu’l-Hasan Abdülcebbar b. Ahmed. *Şerhu’l-usûli’l-hamse*. Thk. Abdülkerim Osman. Kahire: 2009.
- Kılıç, Sadık. “Roger Garaudy: Batı Entegrizmine Derin Eleştiri”. *Marife* 6/3 (2006): 377-396.
- Koçakoğlu, Halil. “Roger Garaudy’e Göre İslam Düşüncesinin Temel Meseleleri”. Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Kitâbu’t-tevhîd*. Thk. Bekir Topaloğlu-Muhammed Aruçi. Beyrut: Dâru sader, 2010.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd. *Te’vilâtü ehli’s-sünne*. Thk. Mecdi Basellum. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-ilmîyye, 2005.
- Müslim, Ebû’l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. el-Kuşeyrî. *el-Câmi’u’s-sahîh*. İstanbul: ts.
- Öztürk, Mustafa. “Kur’an’ın Aktüel Değeri – Roger Garaudy’in Kur’an Tasavvuru Üzerine-“. *Usûl Araştırmaları* 2 (2004): 77-101.
- Schuon, Frithjof. *İslâm’ın Metafizik Boyutları*. Trc. Mahmut Kanık. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.
- Sinanoğlu, Abdülhamit. *Kelam Tarihinde Tanrı Tasavvurları*. Ankara: İslamiyat Yayınları, 2005.
- Taftazânî, Sa’deddîn Mes’ud b. Ömer b. Abdullâh. *Şerhu’l-akâid*. Thk. Muhammed Adnan Derviş. İstanbul: h. 1411.
- Topaloğlu, Bekir vd. *İslam’da İnanç Esasları*. İstanbul: İFAV Yayınları, 1998.
- Turgut, Ali Kürşat. “Meşşâî Felsefesinde Allah’ın Sıfatları Meselesi”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 21/2 (2012): 1-21.
- Yücel, Tahir. *İslam Hakkında Ne Dediler*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1993.